

Учні зі спектром аутизму

**або що повинен знати
кожен вчитель**

**SY
NAP
SIS**

Учні з розладами спектра аутизму, в тому числі з аутизмом, є дуже різноманітною групою як з точки зору соціального, так і інтелектуального функціонування. Серед них, з одного боку, можуть бути діти з вираженими розладами поведінки та значною або помірною розумовою відсталістю, а з іншого – діти з невеликим рівнем відхилень у життєдіяльності, в межах інтелектуальної норми або з інтелектом вище середнього (наприклад, люди з синдромом Аспергера або так звані високофункціональні люди з аутизмом). Спільними рисами для цієї групи учнів є:

явні недоліки та відхилення в соціальних взаємодіях і поведінці;

затримки та недоліки у засвоєнні мовлення та мови, а також у здатності спілкуватися;

обмежена, тверда, повторювана поведінка та зацікавлення.

У людей з аутизмом можуть співвипинати також інші розлади та захворювання, наприклад: епілепсія, психомоторна гіперактивність, різні види алергії, які посилюють проблеми у функціонуванні, диспраксія.

Через велику різноманітність в інтелектуальному, соціальному та комунікативному функціонуванні навчання цієї групи учнів є великим викликом у порівнянні з іншими учнями з особливими навчальними потребами. На даний момент не існує єдиної вірної системи для забезпечення належної підтримки в освіті

для учнів з розладами аутистичного спектра (РАС). Ці учні виконують свій шкільний обов'язок різними способами: у реабілітаційно-педагогічних бригадах, спеціальних школах, у тому числі в класах для учнів з аутизмом, інтеграційних класах, звичайних школах та у формі індивідуального навчання. Незалежно від того, як учні з розладами спектра аутизму виконують шкільні обов'язки, кожен з них потребує індивідуального підходу з боку вчителя, тобто ретельного розпізнавання конкретних потреб і можливостей та гнучкого коригування методів роботи з ними, а також обсягу та змісту навчальної програми.

Розвиток дитини з аутизмом характеризується негармонійністю. Деякі сфери функціонування можуть затримуватись у зв'язку з віком дитини та мати дефіцит (наприклад, в емоційному і соціальному розвитку), в інших ми можемо спостерігати здібності вище середнього, наприклад, зорова пам'ять.

Когнітивне функціонування

Інтелектуальне функціонування дітей зі спектром аутизму часто важко діагностувати, особливо у дітей із серйозними розладами поведінки. Однак аутизм не є синонімом розумової відсталості, навіть якщо вона була діагностована у дитини. Нерівномірності та дефіцити розвитку, що є наслідком аутизму, незалежно від рівня інтелектуального функціонування також визначають різний спосіб сприйняття та обробки інформації. При навчанні дітей в аутистичному спектрі необхідно

враховувати наявність у них різного ступеня інтенсивності та в різних поєднаннях таких особливостей, як:

- перевага образного мислення над вербальним;
- хороше зорове сприйняття і зорова пам'ять;
- труднощі в засвоєнні абстрактних понять і абстрактному мисленні;
- труднощі в узагальненні знань і вмінь;
- створення специфічних смислових асоціацій;
- дослівне розуміння мови;
- труднощі причинно-наслідкового мислення;
- прихильність до рутини, відсутність або слабка гнучкість мислення;
- перевага механічної пам'яті над семантичною;
- переважання мимовільної уваги над довільною;
- ослаблена пізнавальна допитливість і внутрішня мотивація, виборчі інтереси;
- порушення в рецепції та інтеграції сенсорних стимулів.

Спілкування

Рівень спілкування дітей з аутизмом також дуже різноманітний. Слід звернути увагу на два аспекти: спосіб спілкування дитини (з використанням мовлення чи альтернативних засобів спілкування) і розуміння дитиною важливості спілкування – що воно використовується для обміну інформацією між людьми, створення та підтримки стосунків.

Значна частина дітей з аутизмом не має розвинутого мовлення або має настільки неправильне, що воно серйозно перешкоджає ефективному спілкуванню. У дітей з менш серйозними труднощами та синдромом Аспергера мова та використання мови розвинені на такому ж рівні, як і у дітей, що розвиваються нормально. Однак слід пам'ятати про специфіку когнітивного функціонування, яка може перешкождати взаєморозумінню (наприклад: дослівне розуміння мови, специфічні асоціації зі значенням слів). Навіть ті діти, які вільно володіють мовою, мають проблеми у спілкуванні. Це невміння або обмежена здатність вести діалог, схильність говорити лише на тему, яка цікавить дитину, непослідовна реакція на те, що говорить співрозмовник (на його висловлювання чи вказівки), труднощі в точному формулюванні думок або створенні довших висловлювань.

Як людям, що розмовляють, так і людям, які мають більші труднощі у спілкуванні за допомогою мови, надзвичайно важливо звертати увагу на функціональність спілкування, тобто на наступні аспекти:

- спонтанність (чи дитина спілкується спонтанно і на якому рівні, чи лише відповідає на запитання);
- звернення до людини (чи під час спілкування звертається безпосередньо до людини та чи встановлює зоровий контакт);
- зрозумілість переказу (чи те, що дитина говорить, зрозуміло лише батькам чи іншим людям, чи є проблеми з артикуляцією тощо);
- прийнятність (чи переказана інформація відповідає віку, ситуації та потребам цієї особи).

Якщо в повідомленні відсутній один із цих елементів, необхідно запровадити відповідну альтернативну і додаткову комунікацію (англ. AAC – Augmentative and Alternative Communication).

Дуже важливо проводити ревалідаційні заняття, спрямовані на вдосконалення комунікативних навичок дитини. Це передбачає логопедичну роботу, спрямовану на логопедію та розвиток комунікативних навичок як таких. Дітям, які не розмовляють або погано розмовляють, слід надати допомогу в спілкуванні шляхом альтернативної і додаткової комунікації (AAC).

Соціальне та емоційне функціонування

Це одна з ключових сфер, де розвиток дитини з розладом аутистичного спектра йде неправильно. У дитини з аутизмом порушена здатність поперемінно, двосторонньо брати участь у соціальних взаємодіях. Дослідження показали (L. Wing, J. Gould, 1979), що діти у спектрі аутизму можуть проявляти різні моделі поведінки в ситуаціях контакту з іншими особами. Одну групу складають діти, які найчастіше замкнуті, уникають спілкування з дорослими та однолітками. Вони можуть звертатися до інших, але переважно тоді, коли їм щось потрібно. У другій групі дітей з аутизмом спостерігалася також пасивність. Ці діти не встановлюють спонтанно контакт з іншими (за винятком ситуацій, які служать для задоволення їхніх потреб), але вони приймають спроби встановити його з боку інших. Їх можна заохотити до спільної діяльності. Третю групу складають діти, які спонтанно йдуть на контакт, але роблять це дивним, неадекватним до ситуації способом. Їм важко зрозуміти точку зору іншої людини. Вони можуть задавати одні й ті ж питання знову і знову, говорити тільки на тему, яка їх цікавить, не можуть підтримувати контакт і розмову на тему, запропоновану партнером по взаємодії. Діти з кожної з цих груп вимагатимуть дещо іншого підходу вчителя до способу їх навчання (наприклад, адаптації мотиваційної системи) та залучення їх до групи однолітків.

Діти в аутистичному спектрі (різного ступеня) мають труднощі з розпізнаванням емоцій, розумінням причин емоцій, думок, мети та намірів інших людей. Це пов'язано з порушенням здатності інтуїтивно думати про свої та

чужі думки (так звана Теорія розуму). Розвиток соціальних навичок є одним із ключових завдань в терапії дитини з аутизмом. Тому для цих дітей необхідно проводити ревалідаційні заняття, спрямовані на вдосконалення соціального функціонування (включаючи роботу з розвитку Теорії розуму, навчання норм і принципів соціального функціонування, навчання та формування вміння адекватно поводитися в різних ситуаціях). Дуже важливо, щоб дитина мала можливість (за підтримки дорослого) перенести ці навички на позакласні ситуації.

Працюючи з учнем в аутистичному спектрі, вчителю важливо пам'ятати про:

забезпечення стабільності та передбачуваності:

- складання планів дня в школі, плану конкретного уроку чи діяльності залежно від рівня, зрозумілого дитині;
- допомога в орієнтуванні в шкільному просторі: наприклад, позначення приміщень зрозумілим для учня способом, складання плану школи;
- попередження про зміни, наприклад: заміна, скорочення уроків або відвідини;
- визначення тривалості діяльності, наприклад, шляхом визначення кількості завдань або звукового сигналу;

підготовка додаткових завдань або іншої діяльності в ситуації, коли учень з аутизмом закінчує роботу раніше від своїх однокласників;

дбання, наскільки це можливо, про сенсорний комфорт учня з аутизмом, залежно від його проблем:

відповідне місце в класі (наприклад, подалі від вікна, на першій лаві, щоб йому було якомога легше зосередити свою увагу на вчителі);

виділення місця, де учень з аутизмом міг би розслабитися та заспокоїтися, коли це було б необхідно;

переказування інформації у візуальний спосіб:

- плани в наочній формі, зрозумілі для даної дитини (показані через, наприклад, конкретні предмети, що позначають дану діяльність, через фотографії, малюнки, піктограми або ярлики з написами);
- підготовка фотографій, схем, таблиць, дослідів, які б максимально повно ілюстрували та систематизували інформацію, що міститься в підручнику;
- підтримування словесних інструкції, представляючи їх у візуальний спосіб, залежно від рівня розуміння учня, наприклад, записуючи інструкцію на аркуші паперу, показуючи піктограму чи фотографію;

контроль того, як ви говорите:

- звертати увагу на те, чи учень з аутизмом сприйняв інструкцію, адресовану всьому класу, і, якщо необхідно, спрямовувати її також до нього окремо;

надавати найважливішу інформацію – «не заливати потоком слів»;

- робити паузи між реченнями, щоб дитина встигла опрацювати інформацію; після поставленого запитання дати дитині час відреагувати;
- уникати сарказму та натяків, пояснювати метафори;
- формулювати прямі звернення (уникати запитання дозволу у дитини, коли їй дійсно потрібно виконати завдання чи наказ);
- ставити «закриті» запитання із наданими можливостями вибору, наприклад, замість: «Що ти хочеш зараз зробити?» є: "Ти хочеш зараз читати чи писати?";
- звертати увагу на гучність мовлення, особливо у дітей із підвищеною чутливістю до звуків;

підтримку дитини в самостійній роботі:

- якомога зрозуміліше представити дитині завдання, розділивши його на менші етапи;
- іноді зменшити складність завдання або скоротити його;
- можна також представити дитині або скласти разом з нею план виконання завдання;
- чітко визначити, коли завдання закінчено;

посилення мотивації дитини в навчальному процесі та самоповаги:

- використання інтересів і улюблених форм роботи дитини для навчання її новим навичкам (наприклад, захоплення Сонячною системою для навчання понять «менший» - «більший»);
- опрацювання системи винагород, особливо за складніші або малоцікаві для дитини завдання; оцінки не завжди мотивують дитину з аутизмом;
- створення ситуацій, в яких дитина мала б відчуття успіху;
- використання особливих здібностей та інтересів дитини для підвищення її статусу в класі;
- надання учню можливості використовувати власні методи розв'язування завдань (попросити його показати чи пояснити їх);

співпрацю з фахівцями, які проводять ревалідаційні заняття з дитиною в школі та, за необхідності, спеціалізованих установах, де проводиться терапія:

- узагальнення знань і навичок, відпрацьованих під час терапевтичних занять, наприклад, навичок спілкування (прохання про допомогу, встановлення контакту з колегою), застосування знань про соціальні правила і норми в конкретних ситуаціях;
- використання альтернативних способів спілкування, яких навчають дитину, на уроках і перервах.

Перевірка знань та вмінь учня з аутизмом

Як і весь навчальний процес, ця ситуація також вимагає адаптації до специфіки функціонування дитини з аутизмом, а особливо до її способу спілкування. Розмовним дітям для усних відповідей знадобляться додаткові запитання, які дозволять їм ефективніше актуалізувати свої знання. Деякі люди з аутизмом здатні переказати більше інформації письмово, ніж усно. Хорошим засобом перевірки знань учнів з тяжкими порушеннями мовленнєвого розвитку є контрольні роботи, оскільки вони дають можливість вибрати із запропонованих відповідей або сформулювати відповіді на конкретні запитання. Слід також пам'ятати, що дитині з аутизмом потрібно більше часу, ніж її одноліткам, щоб проаналізувати й зрозуміти запитання чи завдання, а також правильно відреагувати (сформулювати відповідь, виконати дію). Під час письмових тестів багато хто з учнів із аутизмом потребує спостереження, щоб переконатися, чи справді вони зосереджені на своїй роботі та чи зрозуміли вони інструкції. Також у цій ситуації важливо підсилити мотивацію до роботи, похваливши за старання.

Варто прочитати:

- Attwood T.: Zespół Aspergera. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2006.
- Danielewicz D., Pisula E. (red.): Terapia i edukacja osób z autyzmem. Wybrane Zagadnienia. Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2003.
- Gałka. U., Pęczkowska E.: Dziecko z autyzmem w szkole i przedszkolu, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2009.
- Grandin T.: Myślenie obrazami oraz inne relacje z życia z autyzmem. Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna we współpracy z Fundacją SYNAPSIS, Warszawa 2006.
- Jackson L., Świry, dziwadła i Zespół Aspergera, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna we współpracy z Fundacją SYNAPSIS, Warszawa 2005.
- Moor J: Śmiech, zabawa i nauka z dziećmi o profilu autystycznym, Wydawnictwo Cyklady, Łódź, Warszawa 2006.
- Nothbom E.: 10 rzeczy, o których chciałoby ci powiedzieć dziecko z autyzmem. Świat Książki, Warszawa 2009.
- Schopler E., Reichler R. J., Lansing M.: Techniki nauczania dla rodziców o profesjonalistów. Stowarzyszenie Pomocy Osobom Autystycznym, Gdańsk 1995.
- Waclaw W., Aldenrud U., Ilsted S.: Dzieci z autyzmem i zespołem Aspergera. Praktyczne doświadczenia z codziennej pracy. „Śląsk” , Katowice 2000.
- Winter M.: Zespół Aspergera. Co nauczyciel wiedzieć powinien. Poradnik nauczyciela, wychowawcy, pedagoga, Wydawca: Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2006.

Співфінансується в рамках проекту "Droga do integracji", який фінансується на основі Програми «Fundusz pomocowy dla organizacji pozarządowych oraz inicjatyw obywatelskich 2022-23», створеної Польсько-Американської Фундацією Свободи, що виконується Фундацією Освіта для Демократії.

POLSKO-AMERYKAŃSKA
FUNDACJA WOLNOŚCI

Робота доступна за ліцензією Creative Commons
Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна

